

KPC Groep

DEKKENDE EXPERTISE IN DE REGIO

Handleiding om de expertise in kaart te brengen

Bijlage bij presentatie 2

Inhoud

1 SAMENVATTING ONDERZOEK	3
2 DE FASEN EN STAPPEN VAN DE INVENTARISATIE	4
2.1 Startfase	4
2.2 Uitvoeringsfase	4
3 ORDENINGSMODEL	6
3.1 Samenwerkingsafspraken	6
3.2 Basiszorg, breedtezorg en dieptezorg	6
3.3 Inhoudelijke agenda	7
3.4 Doorlopende leer-, ontwikkelings- en zorglijnen	7
3.5 Ketenstructuur	8
3.6 Andere ordeningsmodellen	9
4 RESULTATEN	11
4.1 Inleiding	11
4.2 Werkwijze en aanpak voor inventarisatie	11
4.3 In beeld brengen kwalitatieve en kwantitatieve aspecten van de expertise	12
4.4 Kernpunten voor beeld onderwijscontinuüm	13
4.5 Witte vlekken en knelpunten in de expertise	14
4.6 Handvatten voor vervolgstappen	16

1 SAMENVATTING ONDERZOEK

In het kader van Passend Onderwijs moet er een flexibel en dekkend continuüm van onderwijsvoorzieningen met doorgaande leerlijnen primair onderwijs - voortgezet onderwijs - (voortgezet) speciaal onderwijs - middelbaar beroepsonderwijs worden gerealiseerd. De samenwerking in de regio moet organisatorisch en inhoudelijk gestalte krijgen en staat in dienst van het realiseren van passend onderwijs in de klas. Om een flexibel continuüm van voorzieningen te realiseren dat maatwerk in het onderwijs mogelijk maakt, moet een regio zicht hebben op de huidige expertise en aanwezige onderwijszorgvoorzieningen en de gewenste stappen richting dat flexibel en dekkend continuüm. De kans van slagen bij het ontwikkelen van het continuüm wordt vergroot als de onderwijs- en zorgvoorzieningen gebruik kunnen maken van een ondersteunende aanpak of werkwijze.

De probleemstelling voor dit onderzoek

Met welke aanpak, werkwijze of model kunnen regio's in het kader van passend onderwijs de aanwezige expertise binnen het onderwijscontinuüm voor kinderen en jongeren van 3 tot 18 jaar in kaart brengen en helder krijgen welke vervolgstappen genomen moeten worden op weg naar de gewenste situatie voor passend onderwijs?

2 DE FASEN EN STAPPEN VAN DE INVENTARISATIE

Het ontwikkelde inventarisatieonderzoek naar expertise in de regio kan worden uitgevoerd is beschreven in een handleiding. Voor de inventarisatie worden verschillende stappen gezet die zijn onderverdeeld in drie 'fasen'.

- Startfase.
- Uitvoeringsfase (inventarisatiefase).
- Evaluatiefase.

In de handleiding wordt iedere fase met de te nemen stappen beschreven. Hieronder staat een korte omschrijving van iedere fase met de daarbij horende stappen.

2.1 Startfase

Stap 0

Formulering opdracht.

Stap 1

Voor gestart kan worden met het stappenplan wordt een projectgroep geformeerd die verantwoordelijk is voor de uitvoering van dit traject. Deze projectgroep kan bestaan uit een vertegenwoordiger van de opdrachtgevers en één (of meer) personen die voor de uitvoering verantwoordelijk zijn. Deze groep loopt het stappenplan door, verdeelt de taken en stelt een tijdspad vast.

Stap 2

Als eerste worden de gehanteerde termen gedefinieerd (waaronder het begrip 'zorg') en er wordt afgebakend welke zaken wel en welke zaken niet aan de orde zullen komen binnen het onderzoeksterrein. Ook moet bepaald worden wat onder 'de regio' wordt verstaan in het kader van deze werkwijze.

Stap 3

In de volgende fase wordt gekeken welke documenten, onderzoeken en dergelijke beschikbaar zijn waar mogelijk gegevens van gebruikt kunnen worden. Denk hierbij aan sociale kaart van de regio, een zorgscan van het samenwerkingsverband Primair Onderwijs, een onderzoek naar de noodzaak van een reboundvoorziening in de regio enzovoort. De relevante gegevens worden hier uit gehaald en benut voor de inventarisatie.

2.2 Uitvoeringsfase

Stap 4

In de inventarisatiefase worden partners bij de inventarisatie betrokken door het voeren van gesprekken met zogenaamde 'spilfunctionarissen'. Dat zijn mensen in de regio die een goed zicht hebben op de mogelijke witte vlekken (zie definitie van witte vlekken in hoofdstuk 3), de knelpunten en de overlap in de expertise. In overleg met de coördinatoren van de samenwerkingsverbanden Primair Onderwijs en Voortgezet Onderwijs wordt een lijst opgesteld van de 'spilfunctionarissen' uit de regio waar gesprekken mee worden gevoerd. Denk hierbij ook aan de gemeenten. Dit kunnen individuele gesprekken zijn, maar ook groepsgesprekken met spilfunctionarissen (bijvoorbeeld zorgcoördinatoren of intern begeleiders). Aan de spilfunctionarissen wordt ook concrete informatie gevraagd over aantallen en casussen. In deze fase kunnen ook ouders en jongeren als ervaringsdeskundigen worden gehoord.

Stap 5

Vanuit deze inventarisatiefase wordt een eerste concept 'Inventarisatie expertise in de regio' opgesteld. Dit concept wordt voorgelegd aan de mensen die sturing geven aan het proces naar passend onderwijs in de regio (bijvoorbeeld aan de stuurgroep van de regio) en aan relevante groepen betrokkenen (bijvoorbeeld de intern begeleiders/zorgcoördinatoren/vertegenwoordigers van instellingen/coördinatoren samenwerkingsverbanden en regionale expertisecentra (REC's)). Op hun aanwijzingen worden aanvullingen en wijzigingen verwerkt in een tweede concept.

Stap 6

Het eerste concept 'Inventarisatie expertise in de regio' wordt dus aangevuld. Dit gebeurt na de analyse van de inventarisatiegegevens: beschrijving van 'witte vlekken', knelpunten, aanwezige expertise en mogelijke overlap. Vervolgens wordt een tweede concept met een overzicht van de witte vlekken en met aanwezige knelpunten opgesteld.

Stap 7

Vervolgens worden de witte vlekken en knelpunten geconcretiseerd (cases, aantallen en dergelijke) op basis van gegevens en gesprekken met de spilfunctionarissen. De gevonden witte vlekken en knelpunten worden in enkele 'rondetafelgesprekken' als cases voorgelegd aan vertegenwoordigers van instellingen in de regio, die bij de cases betrokken zijn. Doel van de gesprekken is om zicht te krijgen op een mogelijke invulling van de witte vlekken en de consequenties van deze invulling (denk bijvoorbeeld aan financiële consequenties).

Stap 8

In de volgende fase wordt een eerste versie van de inventarisatie gepresenteerd aan de stuurgroep en wordt besproken wat de mogelijke vervolgstappen zijn om een gewenst onderwijscontinuüm in de regio te realiseren. Dit in samenhang met de ontwikkelde gezamenlijke visie van onderwijs en partners op passend onderwijs in de regio.

Stap 9

Daarna wordt een tweede versie van 'Inventarisatie van expertise in de regio' geschreven. Deze bevat de inventarisatie van de expertise en de witte vlekken.

Ook worden voorstellen beschreven met betrekking tot vervolgstappen op korte en lange termijn om de expertise in de regio dekkend te maken. Deze tweede versie wordt aan de stuurgroep van de regio en eventueel aan besturen, vertegenwoordigers uit het veld en gemeenten voorgelegd om commentaar op te geven.

3 ORDENINGSMODEL

De eerste vier fasen leveren een veelheid aan informatie op. Het is nodig om deze informatie te ordenen. Daartoe zijn verschillende modellen bruikbaar. Hierna wordt eerst het model 'Basiszorg, breedtezorg en dieptezorg' beschreven. Dit ordeningsmodel hebben de onderzoekers gekozen als ordeningsmodel, omdat dit model goed aansluit bij passend onderwijs. Andere mogelijkheden zijn om te ordenen naar 'soort' expertise (expertisemodel) of volgens het cascademodel (er zijn diverse varianten van dit model in gebruik). Voorbeelden van deze twee modellen zijn opgenomen aan het einde van dit hoofdstuk.

3.1 Samenwerkingsafspraken

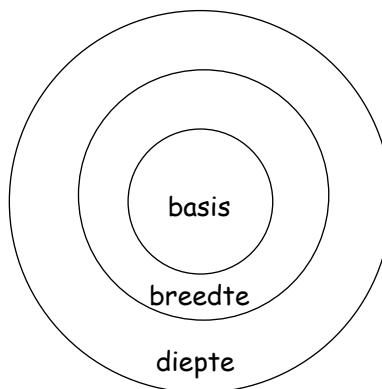
In de regionale netwerken worden samenwerkingsafspraken gemaakt om voor ieder kind in de regio kwalitatief goed onderwijs en zorg te bieden, zodat het kind zich zo goed mogelijk kan ontwikkelen. Hiervoor is het nodig dat de partners in het netwerk gezamenlijk werken aan een inhoudelijke agenda. Het gaat dan om:

- een gezamenlijke visie/missie op passend onderwijs;
- het realiseren van een transparante onderwijs- en zorgstructuur die uitgaat van doorlopende leer-, ontwikkelings- en zorglijnen. Het gaat dan om het creëren van een continuüm van onderwijs en zorg, bestaande uit basiszorg, breedtezorg en dieptezorg;
- het verbeteren van de effectiviteit en efficiëntie van (leerlingen)zorg.

Er kan op verschillende niveaus onderwijs en zorg aan leerlingen worden geboden.

3.2 Basiszorg, breedtezorg en dieptezorg

Onderwijs en zorg worden op verschillende niveaus aan leerlingen geboden. In het kader van passend onderwijs wordt gesproken over basiszorg, breedtezorg en dieptezorg.

Basiszorg

De hulp en ondersteuning aan leerlingen met ingewikkelde onderwijsvragen die zich afspeelt op groeps- en schoolniveau. Nadruk ligt op het handelen van de leerkracht.

Breedtezorg

Dit zijn voorzieningen òm de school: het onderwijscontinuüm. Het kan daarbij gaan om onderzoek, ambulante begeleiding, onderwijsplekken (tijdelijk of gedeeltelijk) in specialere voorzieningen of een zorgplatform.

Het speciaal basisonderwijs (sbo) maakt deel uit van het samenwerkingsverband Weer Samen Naar School. Het wordt niet tot de breedtezorg gerekend, omdat kinderen alleen naar deze school kunnen met een beschikking van de Permanente Commissie Leerlingenzorg (PCL).

Dieptezorg

Dit zijn de uitwerkingen van het continuüm aan de 'rand': (v)so en zeer specialistische plekken voor leerlingen die in de basis- en breedtezorg geen passend arrangement kunnen krijgen. Er kan gedacht worden aan kinderen met zware meervoudige handicaps, kinderen met internaatplaatsingen, ingewikkelde AWBZ-zorg en zeer ernstige gedragsproblemen. Het gaat om onderwijs/zorg die alleen geboden kan worden op basis van indicering.

Het geïndiceerde onderwijszorgaanbod kan zowel binnen als buiten het onderwijs worden verzorgd. Voorbeeld: een indicatiestelling voor speciaal onderwijs kan worden benut voor plaatsing op een school voor speciaal onderwijs. Ouders kunnen er ook voor kiezen om via een leerling-gebonden financiering deze onderwijszorg binnen de reguliere school te halen. Een deel van de specialistische zorg zal dan worden geleverd door ambulante begeleiders van de regionale expertisecentra.

Het onderwijs kan het in veel gevallen niet alleen. Het onderwijs kan vaak niet de zorg bieden die het kind nodig heeft. Daarom is samenwerking met externe partijen nodig om dicht bij oplossingen te komen. Deze vorm van onderwijszorg kan alleen worden geboden op basis van een indicatiestelling en wordt daarom in de dieptezorg geplaatst.

De kern voor passend onderwijs en voor de samenwerking in regionale netwerken is dat voor alle leerlingen de kansen op de beste ontwikkeling centraal staat. Dat geldt voor 'gewone' leerlingen en voor leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben om het onderwijs te volgen.

3.3 Inhoudelijke agenda

Alleen een afspraak tot samenwerking maken is niet genoeg. In de netwerken zal gezamenlijk een inhoudelijke agenda vastgesteld worden. Hiermee wordt actief gewerkt aan doorgaande leer-, ontwikkelings- en zorglijnen.

3.4 Doorlopende leer-, ontwikkelings- en zorglijnen

De overgangen tussen de volgende drie sectoren zijn de drie cruciale transitiepunten voor kinderen/studenten met een meer of minder ingewikkelde onderwijsvraag.

Het gaan dan om de volgende overgangen tussen onderwijsvormen.

- Voorschoolse periode - primair onderwijs (de voor- en voorschoolse educatie is een voorbeeld van een doorgaande leerlijn voor de taalontwikkeling van kinderen).
- Primair onderwijs - voortgezet onderwijs.
- Voortgezet onderwijs - middelbaar beroepsonderwijs.

Voor 'zorg- en risicoleerlingen' is het extra van belang dat er continuïteit bestaat in onderwijs en in de zorg en begeleiding die zij nodig hebben rond de overgangsmomenten van de ene onderwijssector naar de volgende. Voor hen is het bij die overgangen van belang dat er naast een doorgaande leer- en ontwikkelingslijn ook een doorgaande zorglijn wordt geboden. Het gaat op die overgangsmomenten om goede overdracht van informatie en handelingsgerichte adviezen. Met doorgaande leer- en zorglijnen wordt voorkomen dat kennis en ervaring rond een leerling verloren gaat bij de overstap naar een nieuwe school.

De doorgaande onderwijszorglijnen zijn vooral van belang voor de volgende leerlingen:

- leerlingen die al onderwijszorg ontvangen of dat nodig hebben (geïndiceerde leerlingen);
- leerlingen die op het moment van overgang hulpverlening ontvangen of nodig hebben;
- leerlingen die naar inschatting van de school risico's lopen bij of na de overstap naar het middelbaar beroepsonderwijs.

aan leerlingen en ouders belangrijk. Voor een doorgaande zorglijn is het cruciaal dat de vervolgschool ook daadwerkelijk iets doet met de informatie en handelingsadviezen van de leverende school.

3.5 Ketenstructuur

Voor leerlingen met specifieke en complexe onderwijszorgbehoeften kan zowel een afgestemd onderwijs- als een afgestemd zorgaanbod nodig zijn. Het onderwijs en de jeugdzorg zullen ieder een deel van de onderwijszorg leveren. Het is belangrijk dat de acties en interventies goed op elkaar aansluiten en zijn afgestemd.

De gedachte is om deze specifieke onderwijszorg aan te bieden in een ketenstructuur, waardoor op verschillende niveaus zorg aan leerlingen kan worden geboden¹.

Wat is nu een keten en wat is het verband met het regionaal netwerk van onderwijs en zorg?

Als zich een probleem voordoet en dit de ontwikkeling van een kind belemmert, ontstaat er een hulpvraag. De ouders, het onderwijs en de jeugdzorg stellen zich gezamenlijk tot doel om het probleem zo op te lossen dat het kind zich zo optimaal mogelijk kan ontwikkelen. Vervolgens wordt bepaald welke activiteiten nodig zijn om dat doel te bereiken.

Bij complexe problemen worden de opeenvolgende activiteiten door verschillende partners uit het netwerk uitgevoerd.

De keten is dus een functionele aaneenschakeling van opeenvolgende activiteiten van verschillende partijen. Er is in de ketenaanpak samenhang tussen de verschillende processtappen om het doel te bereiken. De partners uit het netwerk zijn de 'leveranciers' van de activiteiten en soms ook middelen. Denk aan een hulpvraag van een leraar en ouders: Wat zijn de oorzaken voor het drukke gedrag van een kind en welk onderwijszorgaanbod heeft dit kind nodig om zich zo goed mogelijk te ontwikkelen?

De keten kan zijn:

- 1 tussentijds onderzoek door jeugdarts van de JGZ;
- 2 intelligentie- en persoonlijkheidsonderzoek door psycholoog of orthopedagoog van de onderwijsbegeleidingsdienst;
- 3 intakegesprekken bij Bureau Jeugdzorg;
- 4 aanvullend onderzoek door een psychiater van de GGZ;
- 5 omzetten van de adviezen van de psychiater naar een onderwijszorgaanbod voor de school door de ambulante begeleider van het expertisecentrum van het samenwerkingsverband WSNS in samenspraak met de orthopedagoog van de OBD.

Dit is een mogelijke ketenaanpak. Maar het netwerk kan op grond van de hulpvraag en de mogelijkheden van de verschillende partners ook besluiten tot een wat andere keten.

In de keten is sprake van een input (hulpvraag, probleem), een transformatie of proces van activiteiten en een output (een bereikt doel, een oplossing voor het probleem van het kind). In het proces vindt van de ene schakel naar de volgende schakel overdracht plaats. Iedere schakel voegt in het proces waarde toe.

Iedere hulpvraag van een kind kan vragen om een andere keten van activiteiten.

Alle kinderen zijn anders. Het gaat om dit kind van deze ouders in deze wijk bij deze leraar op deze school.

Omdat sommige hulpvragen en problemen bij meerdere kinderen op vergelijkbare wijze zich voor kunnen doen, kunnen de partners in het netwerk een aantal onderwijs-zorgarrangementen (ketenaanpak) redelijk standaard regelen. Gezien de specifieke vragen van kinderen, ouders en

---

¹ Smeets, E. (2007). *Samenwerking tussen primair onderwijs, voortgezet onderwijs, regionale expertisecentra en jeugdzorg. Onderzoek naar innovatie in vijf regio's*. Nijmegen: ITS Radboud Universiteit.

leraren is dat echter maar voor een deel van de vragen vooraf te regelen. Voor een deel van de vragen zal een ketenaanpak op maat worden samengesteld. ZAT en Centra voor Jeugd en Gezin kunnen bij het samenstellen van een specifieke ketenaanpak een goede rol spelen.

3.6 Andere ordeningsmodellen

Het is ook mogelijk om andere ordeningsmodellen te gebruiken. Hierna staan twee voorbeelden afgebeeld.

Expertisemodel

Expertise	Uitvoerder
A Onderwijsarrangementen	Basisscholen (bao - bao-plaatsingen) Speciale basisschool (observatie, crisisplaatsing, onderwijsfunctie) Speciaal onderwijs (cluster 1, 2, 3 en 4 + verschillende typen) Rebound - Op de Rails - Herstart Pedologisch Instituut BVE/mbo
B Onderwijszorgarrangementen	Ambulante begeleiding Preventieve ambulante begeleiding (vanuit samenwerkingsverband of vanuit REC) Expertisecentrum van het samenwerkingsverband 'Expertisecentrum' voortgezet onderwijs Bureau Jeugdzorg Gezondheidszorg Centrum voor Jeugd en Gezin
C Onderzoek	PCL/RVC/CvT OBD BJZ Gespecialiseerde zorginstellingen Zelfstandig gevestigde orthopedagogen, logopedisten en dergelijke
D Professionalisering (Onderscheid maken tussen algemene expertise, zoals OBD, en specifieke expertise, zoals Centrum voor Autisme)	Centrum voor Autisme OBD

Cascademodel met zes niveaus

Niveau I	Extra zorg in de eigen groep door de eigen leerkracht.
Niveau II	Extra zorg in de eigen groep door de eigen leerkracht met schoolinterne ondersteuning van een intern begeleider en/of remedial teacher.
Niveau III	Extra zorg in de eigen groep door de eigen leerkracht met schoolexterne ondersteuning van een schoolbegeleidingsdienst en/of een instelling op het terrein van jeugdzorg en/of een regionaal expertisecentrum.
Niveau IV	Speciale zorg in een school voor sbo, een school voor praktijkonderwijs of speciale zorg in de vorm van LWOO.
Niveau V	Intensieve speciale zorg in een aparte school voor speciaal onderwijs.
Niveau VI	Zeer intensieve speciale zorg in een aparte school voor speciaal onderwijs.

4 RESULTATEN

4.1 Inleiding

In hoofdstuk 2 zijn een aantal onderzoeksvragen beschreven om tot beantwoording van de probleemstelling te kunnen komen. In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek beschreven. De resultaten bestaan voor een deel uit opbrengsten en voor een deel uit antwoorden op de onderzoeksvragen.

4.2 Werkwijze en aanpak voor inventarisatie

Met behulp van het onderzoek is een werkwijze en aanpak ontwikkeld waarmee een inventarisatie van de aanwezige expertise en de witte vlekken in een regio kan worden uitgevoerd. Deze werkwijze en aanpak zijn beschreven in een speciale handleiding: Meegen, L. van; Herp, R. van; Rekers, M. (2008): *Dekkende expertise in de regio. Een handleiding om in het kader van Passend Onderwijs de expertise in een regio in kaart te brengen*. 's-Hertogenbosch: KPC Groep.

In deze handleiding is de werkwijze en aanpak verdeeld in drie fasen met in iedere fase een aantal stappen.

1 Startfase

Stap 0: Formulering opdracht.

Stap 1: Instelling projectgroep en vastlegging afspraken.

Stap 2: Begripsbepaling en afbakening opdracht.

Stap 3: Verzamelen en analyseren van relevante documenten en eerdere onderzoeken.

2 Uitvoeringsfase

Stap 4: Gesprekken met spilfunctionarissen/sleutelfiguren.

Stap 5: Eerste concept inventarisatie.

Stap 6: Beschrijving aanwezige expertise en overzicht witte vlekken.

Stap 7: Rondetafelgesprekken betreffende invulling witte vlekken.

Stap 8: Presentatie witte vlekken en mogelijke oplossingen.

Stap 9: Definitieve beschrijving van aanwezige expertise, witte vlekken en oplossingsrichtingen.

3 Evaluatiefase

Stap 10: Beschikbaar maken van gegevens over aanwezige expertise.

Stap 11: Aanpak witte vlekkenproblematiek opnemen in actieplannen voor de regio.

Stap 12: Terugblik en evaluatie.

In de handleiding worden per stap handreikingen geboden voor de aanpak en werkwijze. Voor een deel van de stappen zijn formats en voorbeelden in de handleiding opgenomen. Zo is er bijvoorbeeld twee voorbeelden van formats voor de beschrijving van de expertise of het aanbod en van één van deze formats is een ingevuld voorbeeld als bijlage opgenomen.

Er zijn ook modellen in de handleiding geplaatst, die een weergave van bepaalde aspecten zijn.

Denk daarbij aan het model van basiszorg, breedtezorg en dieptezorg (zie ook hoofdstuk 5).

Nast voorbeeldformats zijn ook voorbeeldbrieven in de handleiding opgenomen. Er is bijvoorbeeld een voorbeeld van een uitnodigingsbrief en van een gespreksformat voor stap 4 in de handleiding te vinden. Bij stap 5 zijn een expertisemodel en een cascademodel met zes zorgniveaus opgenomen.

de betrokken onderwijs- en zorgorganisaties nog geen gezamenlijke visie ten aanzien van passend onderwijs te hebben geformuleerd. De betrokken partijen waren nog bezig met het vormen van een gezamenlijke visie. Hierdoor kon bij de inventarisatie niet altijd worden vastgesteld of echt sprake was van een witte vlek of hoe witte vlekken en expertise gewaardeerd zouden worden. Ook is een visie nodig om goede, haalbare oplossingen voor witte vlekken te kunnen formuleren.

In de handleiding zijn richtinggevende aanbevelingen gedaan om eerst de voorwaarden goed te regelen voor de verschillende stappen worden uitgevoerd.

De handleiding zal op de website voor passend onderwijs ter beschikking worden gesteld aan alle regio's.

4.3 In beeld brengen kwalitatieve en kwantitatieve aspecten van de expertise

Bij deze paragraaf gaat het om de volgende onderzoeksvraag: Is het mogelijk om kwalitatieve en kwantitatieve aspecten van deze expertise in beeld te brengen, op welke wijze en met welke indicatoren?

Er is allereerst onderzocht of er in andere regio's al onderzoeken naar de aanwezige expertise zijn uitgevoerd en wat de ervaringen met die onderzoeken zijn. Er blijken diverse regio's te zijn (Dordrecht e.o., De Meierij) die vergelijkbare vragen hebben met betrekking tot expertise in de regio, maar zij zijn er nog niet in geslaagd om dit helder in beeld te brengen. De belangstelling vanuit deze regio's voor deze expertise-inventarisatie is dan ook groot.

Vervolgens is onderzocht of er bruikbare documenten te vinden zijn, die gebruikt kunnen worden voor de inventarisatie van de aanwezige expertise. Er zijn diverse documenten en websites van scholen en organisaties bruikbaar gebleken voor het onderzoek naar de expertise in de regio. Hierbij kan gedacht worden aan sociale kaarten en expertiseomschrijvingen van de betrokken organisaties evenals websites. Aanvulling vanuit de interviews en de contacten met experts uit de regio bleek noodzakelijk, omdat in de documenten niet alle aanwezige expertise en betrokken organisaties waren aangegeven.

De inventarisatie van de aanwezige expertise geeft geen informatie over de kwaliteit van de expertise. Dit ligt ook buiten de kaders van dit onderzoek. Er is uit andere onderzoeken bekend dat er nog te weinig onderzoek is verricht naar de kwaliteit en effectiviteit van expertise en onderwijszorgaanbod. Uit de documenten was onvoldoende af te leiden in hoeverre het om bewezen effectieve onderwijszorgarrangementen ging. Zo zijn er verschillende meningen over de effectiviteit van ambulante begeleiding. De VO-raad beschrijft op hun website dat scholen voor voortgezet onderwijs verschillende ervaringen hebben. Ook de inspectie plaatst vraagtekens bij de kwaliteit van ambulante begeleiding. De inspectie concludeert in het Onderwijsverslag 2006-2007 dat er voor één op de drie leerlingen geen begeleidingsplan van het REC is opgesteld, vaak omdat er onvoldoende begeleiders vanuit het REC voorhanden zijn².

Bij de inventarisatie zijn drie aspecten lastig gebleken.

- 1 Allereerst blijken de verschillende scholen en organisaties niet gebruik te maken van hetzelfde referentiekader. Termen hebben dan verschillende betekenissen. Als oplossing voor dit aspect zijn in de handleiding voor inventarisatie van de expertise in de regio een begrippenkader en theoretisch kader voor dekkende expertise en passend onderwijs opgenomen.
- 2 Als tweede blijkt dat de scholen en jeugdzorgorganisaties niet al hun onderwijszorgarrangementen of -aanbod melden in documenten en op websites.

---

² Inspectie van het onderwijs (2008), *Onderwijsverslag 2006/2007*. Utrecht: Inspectie van het onderwijs.

- 3 Een derde aandachtspunt is dat de documenten en websites soms niet de recente informatie geven. Onderwijszorgarrangementen kunnen al veranderd of vervangen zijn.

Het doel van de inventarisatie is niet alleen het 'verzamelen' van de expertise, maar ook helderheid krijgen over de aantallen (kwantiteit) kinderen, die gebruikmaken van het aanbod en de duur van dat onderwijszorgaanbod. Er is daarom aan alle betrokkenengevraagd naar aantallen en cijfers. De gesprekspartners konden deze gegevens eventueel na de interviews per mail/post toesturen. Ook na diverse herinneringstelefoontjes en mailtjes werden er echter zeer weinig gegevens aangeleverd. Bovendien bleken de beschikbare gegevens weinig betrouwbaar.

Het verkrijgen van de kwantitatieve aspecten van de expertise is met het onderzoek daarom onvoldoende gelukt.

De verschillende onderwijs- en zorgorganisaties houden op verschillende wijze hun administratie bij en het leveren van kwantitatieve gegevens leverde mede daardoor problemen op. Ten aanzien van de kwantiteit van de expertise (onder andere ten aanzien van het aantal hulpvragen voor de regio en het aantal leerlingen met specifieke onderwijszorgbehoeften, verspreiding over het gebied, duur van het onderwijszorgaanbod enzovoort) zijn daardoor geen betrouwbare resultaten te melden.

4.4 Kernpunten voor beeld onderwijscontinuüm

Uit het onderzoek blijkt dat de volgende kernpunten in kaart gebracht moeten worden om een beeld te krijgen van een dekkend en flexibel onderwijscontinuüm en de expertise binnen dat continuüm.

- 1 Een gezamenlijke visie ten aanzien van passend onderwijs en onderwijszorgarrangementen. In samenhang met de visie zal een regio bepalen welke expertise op welke plek en in welke vorm nodig is. De witte vlekken en de mogelijke oplossingen zijn pas op waarde te schatten als in de regio een gezamenlijke visie is geformuleerd voor passend onderwijs.
- 2 Een gezamenlijk denk- en werkkader, zodat begrippen voor alle betrokken organisaties en hun medewerkers een gelijk betekenis hebben en geen verwarring geven binnen het onderwijszorgcontinuüm.
- 3 De onderwijs- en zorgorganisaties, die binnen het onderwijszorgnetwerk in de regio samen moeten werken om passend onderwijs te kunnen realiseren.
- 4 De expertises, die de onderwijs- en zorgorganisaties in huis hebben. In een korte beschrijving van de expertise zijn ook duur en looptijd van belang, de doelgroep en het type hulpvragen waar de expertise voor bedoeld is en de wijze waarop inzet van deze expertise kan worden verkregen (al dan niet via indicatiestelling).
- 5 Als er in de regio onderwijszorgarrangementen als een ketenaanpak worden gebruikt, dan is het van belang om van de verschillende activiteiten binnen deze ketenaanpak aan te geven door welke organisatie de activiteiten worden uitgevoerd.
- 6 In het onderwijszorgnetwerken moeten afspraken zijn gemaakt over de aanpak van hulpvragen, waarvoor nog geen onderwijszorgaanbod of expertise binnen de regio beschikbaar is. Hierbij blijkt een zorgadviesteam een belangrijke rol te kunnen spelen als zij op basis van gezamenlijke verantwoordelijkheid zorgen voor beantwoording van deze hulpvragen en passend onderwijszorgaanbod.
- 7 De vormen van hulpvragen, die leerlingen, ouders, leerkrachten en het onderwijs hebben en waar met behulp van de aanwezige organisaties en expertise antwoorden op gevonden moeten worden.
- 8 Goede registratiesystemen voor expertise, hulpvragen effecten van onderwijszorgarrangementen en kwantiteiten.
- 9 Lokale overheden die met hun jeugdbeleid passend onderwijs actief ondersteunen.

4.5 Witte vlekken en knelpunten in de expertise

Met de werkwijze en aanpak zoals gehanteerd in regio Rijnstreek en beschreven in de handleiding *Dekkende expertise in de regio. Een handleiding om in het kader van Passend Onderwijs de expertise in een regio in kaart te brengen* (Meegen, L. van; Herp, R. van; Rekers, M.; 2008), zijn voor de regio Rijnstreek de witte vlekken en knelpunten evenals mogelijke oplossingen helder geworden.

In Rijnstreek lijkt geen sprake te zijn van grote 'witte vlekken'. Voor iedere leerling, voor ieder probleem lijkt er wel een 'oplossing' in de vorm van een onderwijszorgaanbod in de regio te bestaan. Het gaat dus meer om knelpunten binnen het onderwijszorgcontinuüm. Echter de mogelijke 'oplossingen' voor hulpvragen worden soms als witte vlekken benoemd of ervaren door spilfunctionarissen, doordat deze oplossingen of expertises:

- 1 niet bekend zijn bij degene die 'zoekt'.
- 2 niet direct beschikbaar zijn (wachtlijst). Als er eenmaal een beeld is opgeroepen: op 'die' school of bij die organisatie is een wachtlijst, dan blijft dat beeld vaak langer in stand dan de wachtlijst. Dit komt doordat correcte informatie over het bestaan van wachtlijsten niet beschikbaar is voor veel spilfunctionarissen;
- 3 niet de gewenste onderwijszorg bieden of in te beperkte (bijvoorbeeld tijd) mate. Voorbeeld: leerlingen die na een verblijf bij Curium terugkeren in het reguliere onderwijs en voor wie geen of niet meteen passende ondersteuning beschikbaar is;
- 4 Voor een ander deel wordt het gemis aan expertise ervaren, omdat onderwijs- en zorginstellingen vanuit verschillende uitgangspunten ondersteuning bieden. Voorbeeld: Als een instelling voor Jeugdzorg ondersteuning biedt aan de ouders, kan vanuit Jeugdzorg ervaren worden dat de juiste zorg wordt geboden. De school (die geen ondersteuning ervaart) kan zich in de steek gelaten voelen en een witte vlek of knelpunt melden.
- 5 handelingsverlegenheid en/of onvoldoende kennis tonen volgens medewerkers uit andere organisaties. Voorbeeld: door veel gesprekspartners wordt de handelingsverlegenheid van leraren als probleem ervaren.
Deze handelingsverlegenheid betreft:
  - tijdige signalering of tijdige melding van signalen van problemen;
  - gedragsproblematiek;
  - werken met handelingsplannen (dit wordt vooral gemeld in het voortgezet onderwijs).
 Daarnaast wordt aangegeven dat er onvoldoende kennis is van een handelingsgerichte aanpak en onvoldoende gebruik wordt gemaakt van handelingsgerichte diagnostiek.

De spilfunctionarissen hebben aangegeven, dat voor leerlingen, die gebruik maken van een tijdelijk onderwijszorgaanbod, vervolgens in de reguliere onderwijssetting aanpast aanbod nodig is, terwijl deze leerlingen nu regelmatig terugkomen in de oude situatie, die voor hen onvoldoende passend is.

In Rijnstreek blijken voor een beperkt aantal (schatting: 10 à 20, geen concrete cijfers beschikbaar) leerlingen - vooral leeftijdsgroep voortgezet onderwijs - geen geschikte school gevonden kan worden. Dit zijn leerlingen die vaak al hulp ontvangen via verslavingszorg, afkomstig zijn uit een justitiële inrichting, al meerdere scholen/voorzieningen (rebound - Curium) bezocht hebben, maar voor wie geen onderwijs'plek' gevonden kan worden, die past bij de behoeften en mogelijkheden van deze leerlingen.

Naast de voorgaande groep blijkt er in Rijnstreek een beperkte groep leerlingen te zijn (zowel in primair onderwijs, voortgezet onderwijs als speciaal onderwijs - aantal niet duidelijk) met zeer complexe problematiek: 'multiproblematiek'. Het lukt in de regio Rijnstreek vaak niet om voor deze kleine groep leerlingen een goed onderwijszorgarrangement te organiseren. Dit zijn de leerlingen die in allerlei netwerken en overleggen steeds weer besproken worden (bijvoorbeeld bij Gedragswerk). Een continue lijn/aanpak is meestal niet aanwezig. Soms is er wel tijdelijk een

passend onderwijszorgarrangement voor deze leerlingen, maar dit arrangement is maar voor een bepaalde periode te verkrijgen. Daarna is het de bedoeling dat de leerling teruggaat naar het reguliere onderwijs, terwijl de leerling daar niet het noodzakelijke onderwijsaanbod geboden kan worden. Bijvoorbeeld bij terugplaatsingen vanuit het Curium is dit soms het geval.

De spilfunctionarissen geven aan dat de problematiek betreffende de overgang van voortgezet onderwijs naar mbo en arbeidsmarkt groot is.

- 1 Het betreft een grote groep leerlingen.
- 2 Het niet goed verlopen van deze overgang heeft grote consequenties voor deze jongeren en voor de maatschappij.

De grootte van dit probleem kon tijdens het onderzoek niet worden bepaald, omdat onvoldoende betrouwbare kwantitatieve gegevens beschikbaar waren. Binnen de regionale samenwerking Passend Onderwijs is hiervoor volgens de respondenten nog weinig aandacht.

Een deel van de witte vlekken en knelpunten hangt samen met wet- en regelgeving, met door de overheden bepaalde taken voor onderwijs- en zorgorganisaties en met beperkte financiële budgetten voor de verschillende vormen van expertise.

Een aandachtspunt voor de interviews is dat respondenten vanuit de eigen situatie blijken te praten en te redeneren. Er werden vooral problemen, tekorten en witte vlekken elders (bij 'anderen') geconstateerd. Oplossingen worden vooral gezocht door het creëren van meer voorzieningen en veelal ook het versterken van het werkterrein van de eigen organisatie. Door de vorm van semigestructureerde interviews te gebruiken, kon bij andere respondenten geverifieerd worden of het beeld van problemen en knelpunten breder gedragen werd. Alleen witte vlekken en knelpunten die door meerdere respondenten zijn aangegeven zijn als resultaten in dit verslag opgenomen.

Een ander aandachtspunt is de betekenisgeving voor begrippen als 'wachtilijst', 'wachtijd', 'indicering', 'thuiszitters'. Deze begrippen hebben voor mensen uit verschillende organisaties een andere betekenis. De één spreekt van een wachtilijst op het moment van aanmelding bij een indicatiecommissie, voor de ander is een wachtilijst de lijst van geïndiceerde leerlingen, waarvoor nog geen passende plaats beschikbaar is. Eerder is al gemeld dat dit ook bij andere begrippen naar voren komt. De referentiekaders en de conceptuele concepten van de betrokken organisaties verschillen. Met name tussen het onderwijs en de jeugdzorg valt dit op. Denk bijvoorbeeld aan een woord als 'handelingsgericht' en de verschillende definities, die worden gehanteerd.

Door de grote betrokkenheid van onderwijzers worden problemen soms te lang binnen de school gehouden, waarbij de leerling niet het onderwijszorgaanbod krijgt dat past bij zijn of haar onderwijsbehoeften. Dit speelt een nog grotere rol als onderwijsgevend vermoeden dat ouders niet willen meewerken met verwijzingen of ouders daadwerkelijk medewerking weigeren. Er wordt dan gezocht naar oplossingen binnen de school en dit kan leiden tot (te) late verwijzingen naar het noodzakelijke onderwijszorgaanbod.

Door onduidelijkheden over het eigenaarschap van het probleem, kan een leerling, als het echt 'mis' gaat, thuis komen te zitten. Er draagt dan 'niemand' verantwoordelijkheid voor de ontstane situatie en/of er is niemand met voldoende doorzettingsmacht om de leerling te bieden wat nodig is. Deze situatie doet zich enkele malen per jaar (juiste aantallen onbekend) in ernstige mate voor. In lichtere vorm (problemen bij overgang vo - mbo) komt dit veel vaker voor.

Uit de verzamelde informatie en gesprekken blijkt dat er grote verschillen zijn tussen basisonderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs met betrekking tot de onderwijszorg. De verschillen hebben in hoofdlijnen betrekking op:

- inrichting van de zorgstructuur;
- opvattingen over de rol/taak van de leraar met betrekking tot zorgleerlingen;
- de rol van de schoolleiding met betrekking tot zorgleerlingen.

Een regio bestaat over het algemeen uit meerdere gemeenten van verschillende grootte. In de regio Rijnstreek blijkt er een duidelijk verschil in de problematiek te bestaan die de basisscholen in de dorpen ervaren en de ervaringen van de basisscholen in Alphen aan den Rijn. Het lijkt erop dat kinderen in de dorpen langer op de basisschool worden gehouden, omdat de stap naar sbo en so in Alphen aan den Rijn, Gouda of Leiden erg groot is.

In regio Rijnstreek hebben diverse respondenten aangegeven het lastig te vinden om een goede manier van samenwerken te vinden met ouders van zorgleerlingen. In het kader van passend onderwijs is deze samenwerking juist van groot belang.

Vanuit de (subjectieve) waarneming van gesprekspartners komt naar voren dat er in vergelijking met het verleden (enige jaren terug) steeds meer hulpverleners bij of rond een leerling betrokken lijken te zijn. Zij geven aan dat met de toename van het aantal hulpverleners, de kans op onduidelijkheid en onvoldoende gedeelde informatie toeneemt. Ook neemt de noodzaak voor een gedeelde aanpak volgens de respondenten hiermee toe.

4.6 Handvatten voor vervolgstappen

In het onderzoek is ook vastgesteld of de werkwijze en aanpak een regio handvatten biedt om vervolgstappen te zetten richting de gewenste situatie in de regio voor een flexibel en dekkend onderwijszorgcontinuüm. Door de witte vlekken en knelpunten heel gestructureerd te verzamelen blijkt per punt te kunnen worden bepaald welke vervolgstappen nodig zijn. Er is echter een belangrijke voorwaarde voor het op waarde schatten van de witte vlekken en knelpunten en voor het bepalen van wenselijke en noodzakelijke vervolgstappen: een gezamenlijke visie op passend onderwijs en het gewenste flexibele en dekkende onderwijszorgcontinuüm. Als deze visie en missie nog niet zijn ontwikkeld, dan moet dat het eerst gebeuren.

Samenhangend met deze visie kunnen de organisaties in de regio per knelpunt oplossingen bedenken en deze in hun actieplannen opnemen. Hierbij zal in de regio niet altijd de beste oplossing mogelijk zijn. Dan zal voor de meest haalbare alternatieve oplossing worden gekozen. Een voorbeeld: er kan voor een probleem voor een enkele leerling een heel dure oplossing worden bedacht, maar dit kan budgettair niet haalbaar zijn. Dan zal binnen het onderwijszorgcontinuüm de best haalbare alternatieve oplossing worden gezocht.

In de werkwijze en aanpak voor de inventarisatie van de expertise worden witte vlekken en knelpunten door de organisatie uit het onderwijszorgnetwerk gezamenlijk vastgesteld. Het is daarom ook belangrijk gebleken om gezamenlijk tot mogelijke oplossingen te komen. Tijdens de interviews gaven respondenten vaak zelf mogelijke oplossingen aan bij een door hen ingebracht knelpunt of probleem. In de regio moeten deze mogelijke oplossingen gezamenlijk besproken en aangevuld worden. Vervolgens kan in samenhang met de visie worden bepaald welke oplossingen het beste en ook haalbaar zijn. Deze oplossingen worden daarna opgenomen in de actiepunten voor de regio.

Om een indruk te geven welke mogelijke oplossingen in regio Rijnstreek werden gevonden voor gesignaleerde witte vlekken en knelpunten volgen hierna enkele voorbeelden.

Omdat expertise niet altijd bekend is bij degene die zoekende is, zal in de regio (verder) gewerkt moeten worden aan informatieverstrekking over de aanwezigheid van expertise en mogelijkheden. De gevonden witte vlekken en knelpunten kunnen eraan bijdragen om de juiste informatie te verstrekken. Een website met een gezamenlijk inventarisatiemodel kan hierbij ondersteunend werken.

Tijdens het onderzoek kan de inventarisatie van expertise en witte vlekken/knelpunten onvoldoende worden onderbouwd met kwantitatieve informatie. Om meer zicht te krijgen op de problematiek (bijvoorbeeld de wachtlijstproblematiek) is het nodig om afspraken te maken over het bijhouden van gegevens in de regio. Hiervoor moeten in de regio criteria worden opgesteld. Als duidelijk is, waar bepaalde problematiek zich voordoet, hoe vaak en met betrekking tot hoeveel kinderen, dan kunnen er voorstellen worden gedaan om problematiek te voorkomen. Er kan worden bepaald welke expertise of toename van expertise voor de regio nodig is. Er moet als regio bepaald worden welke gegevens nodig zijn om te kunnen sturen op de gewenste situatie in de regio. Deze 'set van gegevens' moet aansluiten bij de visie/ambitie van het regionaal netwerk. Als bijvoorbeeld de ambitie is 'geen leerling thuis', dan moeten gegevens over thuiszittende leerlingen accuraat worden bijgehouden. Als de regio 'thuisnabij onderwijs' wil realiseren voor alle leerlingen zal uit de gegevens duidelijk moeten worden hoe ver leerlingen moeten reizen naar de plaats waar zij onderwijs ontvangen en of zij hiervoor hun dorp/stad uit moeten. Met alle betrokken instellingen in de regio moeten afspraken gemaakt worden over het registreren en aanleveren van deze gegevens (wanneer - bij wie - in welke vorm, et cetera).

Goede administratie- en informatiesystemen bij de organisaties die tot het onderwijszorgnetwerk behoren kunnen op termijn ook gegevens opleveren voor effectiviteitonderzoek en voor kwaliteitsonderzoek. Vervolgens kan de regio op de resultaten anticiperen in volgende actieplannen.

Er is een gezamenlijk denk- en werkkader in de regio nodig, waarbij niet wordt gedacht in 'defecten', maar handelingsgericht in onderwijszorgbehoeften van leerlingen op grond van het totale beeld van kind en omgeving. Vanuit behoeften en mogelijkheden gedacht is vaak ander onderwijszorgaanbod nodig dan vanuit het defecten gedacht.

Er blijkt in regio Rijnstreek noodzaak te bestaan om komende jaren veel aandacht dienen uit te gaan naar het versterken van de handelingsbekwaamheid en vergroting van kennis van leraren en medewerkers van zorginstellingen vooral met betrekking tot gedragsproblematiek. Door deze professionalisering regionaal te bepalen en te organiseren kan ook een gezamenlijk denk- en werkkader ontstaan.

Het is belangrijk dat het onderwijs afbakt wat tot de kerntaak behoort en opgepakt dient te worden en welke problematiek ergens anders opgelost moet worden. Tegelijkertijd kan worden gezocht naar mogelijkheden om leerlingen die op wachtlijsten staan voor geïndiceerde zorg zo goed mogelijk in en buiten de onderwijssetting te ondersteunen in afwachting van de noodzakelijke zorg. Bij casuïstiekbespreking in zorgadviesteams (ZAT's) en netwerken interne begeleiders dient regelmatig aan de orde komen hoe om te gaan met de wachtlijstproblematiek: niet alleen bespreken hoe de wachtlijst 'opgelost' kan worden, maar vooral hoe tijdens de wachtlijstperiode wordt omgegaan met de leerling. Dit betekent ook dat er flexibele, tijdelijke ondersteuningsvormen in de regio moeten worden gezocht die hierop inspelen.

Dreigen leerlingen tussen wal en schip te raken, dan moet gezamenlijk bepaald worden wie eigenaar is of wordt van het probleem, zodat er gehandeld wordt en er zo snel mogelijk een passend onderwijszorgaanbod geregeld wordt.

van Passend Onderwijs in de regio. Ouders kunnen dan meedenken over de gewenste informatie, de wijze van begeleiden et cetera. Er moeten in de regio vormen worden gezocht waarin ouders en leraren gezamenlijk hiermee bezig kunnen zijn. Het creëren van werkelijk partnerschap tussen onderwijs en ouders en van werkelijke dialoog met ouders in een vroeg stadium is voor regio Rijnstreek belangrijk.

Vanuit de (subjectieve) waarneming van gesprekspartners komt in regio Rijnstreek naar voren dat er in vergelijking met het verleden (enige jaren terug) steeds meer hulpverleners rond een leerling betrokken lijken te zijn. Waar het aantal hulpverleners toeneemt, neemt de kans ook toe op onduidelijkheid, onvoldoende gedeelde informatie en onvoldoende gedeelde aanpak. In de toekomst kunnen Verwijsindex en Elektronisch Kinddossier zorgen voor meer duidelijkheid. Zolang de Verwijsindex en het Elektronisch Kind Dossier nog niet kunnen zorgen voor het attenderen op meerdere betrokken instanties rond een leerling, blijkt het in regio Rijnstreek zinvol te zijn om bij gecompliceerde problematiek afspraken te maken over casemanagement. Het zorgteam of het ZAT is de aangewezen plek om hierover gezamenlijk afspraken te maken.

Met een inventarisatie worden expertise en witte vlekken/knelpunten van dat moment in beeld gebracht. Door het oplossen van witte vlekken en knelpunten, maar ook door allerlei andere veranderingen zal de expertise en de behoefte naar bepaalde expertise in de loop van de tijd veranderen. Daarom is regelmatige herhaling van de inventarisatie noodzakelijk. Ook kan dan worden vastgesteld wat de opbrengsten van het onderwijszorgaanbod en van de oplossingen voor knelpunten zijn.